@а£бас /Ік&аев-

Сарбас Ақтаев

ОҚ ЖЕТПЕС

Өлеңдер

Алматы
«Жібек жолы» Баспа үйі
2001

ББК 84 (5 Каз)
А 37

А - 37 Ақ таев С.
Окжетпес - Алматы: Жібек жолы, 2001. - 187 бет.

НЯДО 9965-425-74-4

Ә дебиет әлеміне алгашқ ы і адымын жырмен жасаган жазушы Сарбас Ақ таевтың бул жинақ қ а әр кезде жазылган ө лең дері еніп отыр. Отыз жылдан астам баспасө зде басшы қ ызметтер атқ арып. газет-журнал жумысының отымен кіріп, кулімен шыгып, тун қ атып, тус қ ашып журіп оның жырмен тубегейлі айналысуга мршасы келмегені анық . Оның устіне қ зымет қ ажеті уийн рдайы әдеби, саяси аудармалар жасап, қ аншама тер твкт і. Ә йткенмен қ анда бар қ асиет, бойда бар қ абілет бугып қ алмай, әрдайым кейбір кезең ін, кө ң ілдің кейбір мезетін кейде ө лең мен ө ріп отырганы айдан тасқ а болмас. Ақ ындық ты тырнақ алды туң гыш жинагымен туйық тап, қ айта баспа есігін қ ақ паган қ аламгерде осы кітаппен поэзиядан ө з орнымды ойып алақ оя йын деген ой жоқ . Ө зіәу бастантаң дапалгантақ ырыбы тугантабигатына ялаудан да танган емес. Ә йтеуір, журегін жарып шық қ ан дуниелерінің оқырман қ олына тиіп. қ ажетсінсе кәдесіне асырсын деген игі ниет қ ана.

ББК 84 (5 Қ аз)

А 430^(05)'-01 хабарланбаган-2001

ІЗВ^ 9965-425-74-4

© «Жібек жолы», 2001.

І. НҮРЛЫ ДАЛА, СЫРЛЫ ДАЛА — ГҮЛ БЕСІК

Ен далам — анам, мен балаң
Ендешең аламбер маган.
Ілияс ЖАНСҮГІРОВ

ДАЛА ТАҢЫ

Пай-пай, қандай тамаша дала таңы!
Күннің де жайылған жоқ қанаты өлі —
Мүнарды сырып жатыр көк жиектен
ПІығыстың шұғылалы алақаны.

Тамылжып бұлбұл өні жанға жайлы,
Сазымен балқытып тұр бар маңайды.
Ну егін ырғалады шық уыстап,
Сыңсып жел алтын шашып аймалайды.

Сылдыры ерке бұлақ күлкісінің
Өніне үласканда қыр құсының —
Дауысы жаңғырады тау, тастарда
Ауылға бет түзеген жылкышының.

Қайтеді гүл-гүл жайнап дала мына,
Симайды-ау бар көрінісі жанарыма.
Саф алтын сұлулығын құя берсш,
Кеудемді тосайыншы самалына.

ТҮ ЛЕ ТЕК ТҮ РЕНМЕН

Армысың , апай-тө сті ару дала!
Жай тауып жатырсың -ау жаның жаң а.
Тө байдың Бекеті бен гің де келер тұ яқ тасыр салып,
Нелер қ ол батпап еді кабырғ аң а?..

Ок тескен омырауың қ анғ а батып,
Жатушы ең жараң ды тек таң ғ а оратып.
Жатушы ең кара бұ йра қ ыртысың ды
От жалмап, қ ұ м боратып, шаң дақ атып.

Тебіреніп жер жатқ анда жата ма адам,
Сен ү шін қ ан кешкен ел, қ аталағ ан.
Қ ажет пе қ иды тіиггі қ асық қ анын
Қ ойның а терін тө гіп ата-бабам.

Ал бү гін шын сілкінер кезің болып,
Қ ү шағ ың толып кетті елің қ онып.
Сың сиды кан мен тері бабалардың
Жаз келсем, ел ырысы — егін болып.

Жоқ ө лгі қ ұ ба жон мен кү рең белең ,
Кө ктемгі кө к майсаң тең кілемменен.
Уа, дала, ок теспесш кеудең ді енді,
Қ ұ лпыр тек қ ұ рыш қ олмен, тү ренменен.

ТАЛҒАЙДЫ ҒОЙ АДАМДЫ

Сараң дейді, сораң дейді даламды,
Сондайлардың көңіл көзі караңғы.
Тандырынан дым тамбаса бұл дала
Бауырына басар ма еді адамды.

Сараң болса сүмесін ел еме ме,
Сораң болса төсін бұлак тебе ме.
Түк өспейтін, түк өнбейтін болса оған
Құзар шыңдар, мүзарт таулар төне ме.

Төне ме оған ай мен күні аспанның,
Келе ме оған қаймағы кіл жастардың.
Өне ме онан ел ырысы — алтын дән,
Тиіп кетсең қатар ма еді тастар да үн.

Сол тастардан кен ағар ма бұлак боп,
Шам жағар ма өзендері шырақ боп.
Сараң емес, сораң емес бұл дала,
Адамдарға талғамы да, рас, көп.

Дала, асылы, талғайды ғой адамды,
Сол сынына татымастар бар өлгі...
Көңілі де, көздері де караңғы
Сараң дейді солар менің даламды.

ТӨСЩДЕП ТӨБЕҢ БОП

Дала-ау, дала көкірегің де кең ес көп,
Кең кеудең ешөккен бір-бір белес боп.
Бір белің ці басып калсам, жөнейді
Өткен күнің ертегідей елестеп.

Сүк көздері жасын атып канталап,
Жан-жақтан жау лап койғанда анталап.
Сынық сүйем жатқа жерін бермеске
Атқа қонды ел ар-намысын арқалап.

...Семсер — сүңгі, қылыш — қалқан жарқта
жүрқ,
Жан шырқырап, қанбұрқырап жатты ағып.
Беу, аталар, арыстандай алыскан
Түлпарының түяғынан от жанып.

Дала үсгінен сыпырғалы қан ізді
Талай боздақ бұл белдерде жан үзді.
Жері үшін жанын қиған сол ерлер
Төбең болып түрып қалған төрізді.

Сол ерлерді сақтамасам есімде
Дала-ау, дала, ақ сүтің ді кешірме.
Арманым жоқ өлең болып төгіліп,
Төбең болып тұрып қалсам төсің де.

ІПЫҢ ДАР

Еһ -ей, шың дар!
Кү бі кеуде аскарлар!
Жан-жағ ың а жітірек кө з тастаң дар.
Табаның а тірек болғ ан жерің бар,
Жоғ арыда аялағ ан аспан бар.

Рас, дө йім таң атқ анда арайлап,
Сағ ан қ арай кө з тігеді бар аймақ .
Шың ғ а асылғ ан алтын кү ннің сө улесш
Сен уыстап себетіндей маң айғ а.

Кейде тіпті омыраумен бұ лт іліп,
Қ аласың да қ абак тү йіп тү ксиіп.
Бұ лт маржанын жер қ ойнына шашасың
Ө р тамшысын тамылжығ ан кү лкі ғ ып.

Бұ ғ ан бола жер мен кө ктің тірегін,
Ө сте де ұ стап тұ рғ ан жоқ сың бір ө зің .
Шың ы тұ рсын, тау Да дала перзенті,
Далағ а ұ қ сап кең болмай ма мінезің .

Еһ -ей, шың дар!
Кү бі кеуде асқ арлар!
Асылық қ а ө сте де аяқ баспаң дар.
Биік тұ рсаң ол жер-ана арқ асы,
Жер болғ ан соң тө бең де ашық аспан бар.

КӨ КШЕ, КӨ КІПЕ!

Жү йткіп поезд жү лдыздайын ағ ады
Кейін қ арай сырып тастап даланы.
Жү рек, неге лү пілдедің соншама,
Қ усырылып калды ма жол танабы?!

Ң усырылып қ алды ма жол танабы,
Мү нарланып орман да қ ап барады.
Қ азір Кө кшем айқ ара ашып қ ү шагьш,
Кең пейілін алга жайып салады.

Кө з ү шында бү лдырайды ол кү н бү рын
Орап ө не торгын бү лттан кү ндігш.
Бауырында ерке самал есіліп,
Желпіп жатыр таудың мү нар тү ндігін.

Айна кө лі тө сіне ө не кұ зды ұ стап
Сылаң дайды толқ ындары қ ыз-кұ шақ .
Жан-жағ ына кө з тастайды Оқ жетпес,
Қ арағ айын кө легейлеп кү нге ұ стап.

Терезеден мойын сұ ғ ып қ арадым,
Туғ ан жердің жұ ттым сабат самалын.
Мұ рын жарып жұ пар исі ө лкемнің ,
Гү лді аймақ қ а қ ызығ а кө з саламын.

Е шм теріп, қ анып ғ ылым сырына,
Қ айта оралдым кұ лпыртқ алы қ ырың а.
Жас кү німдей шалғ ының а аунайын
Кө кше, Кө кше, қ ойының ды аш ұ лың а.

“ВОЛГА”

Жарау аттар ауыздық пен алысып,
Кетеміз ғой желмен жүйрік жарысып.
Жайлаудан кеп мені күткен кім екен
Қуанамын қазір кіммен қауьппып.
    Көңілімді орап осы ой ізгі,
    Үшқыр қиял орайды алдын поездың.

Міне ғажап, өкем күтіп алыпты
Томпалаңдап інім де кеп қалыпты.
Құшақ жайып асылды да мойныма
Сөби жүрек сағынышын танытты.
    Қуанышым жанды өлдилеп күлемш,
    Өкем мені, мен інімді сүйемін.

Келді де өкем бір “Волганың” қасына
“Отыр” деді, ойыны ма расы ма!
Айран-асыр, таң-тамаша мен түрмын,
Өлде маған келген “көлік” осы ма?
    Машина өкеп ат та жетіп жатпай ма,
    Жылда келер қамыс құлак ат қайда?..

Сезді де өкем жүзімнен жан күйімді:
—Отыр қалқам,—деп мақтана жымиды,—
Отыр қалқам, өзіміздің машина,
Жемісі ғой ең бегімнің биылғы.
    Осыны айтып өзі рульге отырды,
    Жылқьппы екем “Волгасының” шофері!

САМАЛ СЫРЫ

Мен сағынған қыр самалы бетімді
Өпкен сайын көңіл шалкып лепірді.
Алда айнадай асфальтті кең жол жатты
Болашактың нұрлы жолы секілді.

Жаутаң-жаутаң көз саламын жан-жакка,
Сағымданып төбелер тұр аулакта
Жасыл егін келе жатыр жарысып,
Әлде бізбен бұл да ауылға бармак па?!

Көктем нұрын тал бойына сіміріп,
Қалғып капты бітік егін бүгіліп
Жел тербетіп кетіп еді акырын
Толкын өтті айдынында жүгіріп.

Толкын ойнап егін үстін орады,
Далаға ажап ән салғандай болады.
Деп тұрғандай: ұлы Отанның коймасы
Биыл тағы миллиардпен толады.

ЖОЛДА

Дала, дала көз тұндырып теп-тегіс,
Алыс тартып желісін де кетті егіс,
Толкып ойнап, толкын ойнап айнала,
Болып кетті жан-жағым бір көк теңіз.

Шатыр-шұтыр шарт сынды да нажағай,
Кенет жауын құрды өрмегін жағалай.
Қарсы ап оны шулап кетті ну егін,
Алакайлап қолын соққан баладай.

АҒ АМА

Жайқ алтар жомарт кырда жасыл егін
Егінші болуыма асық едің .
Алайда ұ стаз болып шық пақ інің ,
Бұ л арман — арманымның басы менің .

Жер жыртып жү рмесем де егіс егіп,
Диқ ан ғ ой мен де ө зің е ө ріс, серік.
Егіндей ө сірермін жас ұ рпақ ты
Білімнен ө мірің е жеміс беріп.

КЛУБТА

Кө вдлді кү й кернеп ішін клубтың ,
Кетті кыздар кү шағ ында л гіттің .
Жастык, жастык билеп кетті шадыман,
Қ ызығ ына карап капты кү ліп тү н.

Қ ызығ ына карап капты кү ліп тү н
Ай нү рымен терезені қ ытыктап.
Қ айда, кайда, жү ректе айы ү міттің ,
Қ ыз, жігіт тү р неге қ абақ шытып қ ап.

Қ ү йқ ылжиды назды ү ні баянның ,
Осындайда жанда кірбің калар ма.
Ғ ашық жігіт қ алқ атайғ а таянды,
Ү сынысын қ алқ атай кү п алар ма.

Бып-биязы ұ лпасындай тү біттің ,
Білек келіп тапты иығ ын жігіттің .

Үйреніскен жүрек билеп жөнелді,
Жалт етті де от жанары үміттің.

Иығынан алып жалғыз кылшықты
Қыз карады мейірімін күйып шын,
Көңілден де ап тасташы кіршікті,
Ап тасташы,—деи, жігіт,—сүйіктім...

ТҮН

Күлегеш жұлдыз біткен кайда кеткен,
Төнбейді тереземе ай да көктен?!
Аспанда бүлттар ғана жөңкіледі
Жылқыдай біреу суыт айдап өткен.

Арудың елестетіп кара шашын,
Даланы торғынына ораса түн.
Тау мүлгіп, орман жым-жырт маужырайды,
Қалғиды, үйкы қыскан балаша шың.

Көзге ұрып ақ балтырым қылыш жүзін,
Кетер ем қайшылап түн тьшыштығын.
Басылған мандайына бала гүлдің
Қорқамын төгем-ау деп күміс шығын.

КҮЗ

Көркіне қызықтырып қыз-даланы,
Шалғынның шашын сипап күз барады.
Қайыңға сары алтыннан сырға тағып,
Бір күңгірт айтылмаған сыр калады.

Күз аттап басқан жерде алтын қалып,
Кең дала < лкінеді жалқынданып.
Дауысы жылы жаққа кайтқан каздың
Келеді самалменен толқынданып.

Көл бетін шалмаса да ызғар өлі,
Төзбейді-ау құс шіркіннің күзге жаны.
Шығарып салады өсте қайтқан қазды
Қырманда шыркап салған кыздар өні.

ҚЫРМАНДА

Үлының түлеп ұшып ержетпегін
Білемін тілеп анам тербеткенін.
Білемін таң мен талас емізе сап,
Жұмыска елмен бірге ол кеткенін.

Балабакша болмапты ғой туғанда біз,
Біз де онда аналармен кырмандамыз.
Уілдеп тал бесікте жатады екем
Мамырлап атырапта тұрғанда күз.

Кейде анам кешіккенде мені емізбей,
Бейнебір оған берген көмегімдей:
Сағымды сылдырмақ кып ойнайды екем,
Сіміріп самал лебін қорегімдей.

Кірпігі күн арудың күліп тұрған
Қытық тап көкірегімді, кызықтырған.
Малынып шапағына тұратұғын
Толқыған ту мен анау кызыл қырман.

Күн болып өмір екен талпындырған,
Шалкыған ырыс екен алтын кырман.
Азаттық шұғыласынан жаралыпты
Қызыл ту аспанымда шалқып тұрған.

БАЛА — ТОЛҚЫН

Айдын көл шалқымайды, толқымайды,
Төсінде билетпейді толқын айды.
Қайықты тербетпейді жаздағыдай,
Су шашып балалар да малтымайды.

Жатса да мұз құрсанып, кырауланып,
Көл өлі көп назарын тұр аударып.
Ай оған айнасындай телміреді,
Қарайды кырау көзін күн аударып.

Қайыңның жапырағындай тармақ танып,
Қойса да мұз айдынға өрнек салып.
Балалар коньки теуіп ертелі-кеш
Жүреді суат ойып, қармақ салып.

Қызық тап жүгіргендей дала көркін
Айдында жарысады бала — толқын.
Кең пейіл екен ғой көл қыс та болса
Ойнатқан кеудесінде жаңа толқын.

Қ ЫС

Маң дайын самал сипап майда ғ ана
Жататын гү л-гү л жайнап кайда дала?!
Келген бе кө рі кыстың   бой жазғ ысы?
Жайыпты ақ   мамыгын айналама.

Қ ыс келсе дала кұ мар баладай-ак
Бұ ла жел кырда еркшсш салады ойнак.
Қ ар ұ йткып ектшнен ү рке тартып,
Зырлайды сай куалап, сағ а бойлап.

Зырлайды, алды-артына карамайды,
Орайды кү місіне карағ айды.
Аң ызғ а ак иректеп ізін тастап,
Қ ойнауын таудың   барып паналайды.

Тынымсыз ен даланы аралағ ан
Бар карды кү шағ ына алады орман.
Кү ні ертең   кө ктем келсе бү ршік жарып,
Жаймай ма жапырағ ын нө р ап онан!..

ЖЫЛ ТОЙЫ

Қ амшы ү йіріп катыгез кыс ак кабак,
Қ ар ү йткиды боран бү ркап кат-кабат.
Қ алың   ұ йқ ы кұ шакка алғ ан адамдай
Ак кө рпесін айкара орап жатты алап.

Ү   йкы жещп тынар емес дала ө ні,
Жел желігіп карды куып барады.

Зергер аяз тайсалмастан қайкайып,
Өйнектерге ою-өрнек салады.

Аи да өинекке карап қапты телміріп,
Сыртта жалғыз жүгіріп жүр жел күліп.
Дос ортасы шалкығ ан күй, шаттык өн —
Жыл тойына алка-котан келді жұрт.

Жұлдыздайын жүз құбылып сыр ұрлап,
Шыршамыздың шамдары тұр жымыңдап.
Жылды күтіп, жыр төгілтіп отырмыз,
Бірде шалқып, бірде өзара сыбырлап.

Бірі айтады жаңа жыл жас жігіт деп,
Жігіт болса, өрине, онан үміт көп.
Бірі айтады ескі жылды ол жөнелтіл,
Шашу шашады ортамызға күліп кеп.

Нар төуекел, жаңа жылды жас жанды,
Көреміз деп көтердік біз тостарды.
Сокты он екі... Күткен жігіт болмады,
Жылдың өзі-ак өнмен, жырмен басталды.

Осындайда шалқып-тасып кетер де ой,
Ал жаңа жыл жас жігіт деу бекер ғой.
Ол жаңадан тек жақсылық күтетш
Көңілдердің қуанышы екен ғой.

Қ ИЯЛ

Кө ң ілдің шыр айналып казығ ында
Қ иял тұ р елең қағ ып тағ ы кырғ а.
Шешіп-ап ой шылбырын коя берсе,
Жү йткімек жел ілеспей ағ ынына.

Алты аттап айшылық ты аршындамак,
Дү бірін дала жү тып, тау тың дамақ .
Мү нарын ну орманның жырта тартып,
Бұ лтқ а еніп нажағ айдай жаркылдамақ .

Елемей еншісінің ауырлығ ын,
Бетке алып бар ө лемнің ару кү нін,
Қ азіргі ракеталы каламменен
Аспанғ а жазып ө тпек дө уір жырын.

УАҚ ЫТ ТОЛҚ ЫНЫ

Ө жімнщ толқ ындары қ атар тү зіп,
Маң дайғ а уақ ыт ізін жатар сызып.
О, достар, шау тартқ андык деме мұ ны
Алда ө лі дө мін талай татар қ ызық .

Ә жімдер... бар ғ ой сонау бала кү ннен,
Сонан ба ү лкендеймін ағ а-інімнен.
Ө жімдер... тү скен сонау соғ ыс жылы
От ойнап сілкінгенде дала зілмен.

Сұ м соғ ыс талабымды алып беттен,
Отымен ақ жү зімді қ арып кеткен.

Майданнан оралмаған ағалардың
Азасы маңдайға ізін салып кеткен.

Үшырып жібек канат жыр кеудеден
Төрт бөліп түн ұйкыны сыр тербеген
Түндердің белгісі бар жасырмаймын
Оны мен бүркермін бе, іркер ме өлең.

Тағдырдың көтерсек те небір назын,
Мақсатсыз өткізбекпіз өмір жазын.
Маңдайға уакыт ізін тізсін мейлі,
Жалғыз-ак түспесінші көңілге өжім.

ХАТТАР

Хаттар, хаттар. Оксыңдар-ау, отсыңдар,
Сағатка бір тағат тапкан жоксыңдар.
Қуаныштың канаты боп кағылып,
Сағыныштың жүрегі боп соқтыңдар.

Өр сөзіңнен жанға мөдет тапқалы
Сонау жылдар күнде күткен жас-көрі.
Бөз-біреуге арқалатсаң куаныш,
Күйінішпен улап ең-ау басқаны.

Көп қараған жалғызының жолына
Қарт ана алса кайғы өкелдің сорына.
Әр парағың көз жасымен жуылды,
Жарын күткен ару алса колына.

Онда көздің жасымен де аз төкпегем,
Жат лебізді хатты сонан жек көрем.

Күйіп кетем қабақ шытса хат окып,
Қара көздер ерншен бал кеппеген.

Хаттар, хаттар, күстай ұшып ағыңдар,
Көңілдерге күй боп кана дарыңдар.
Жанарымен жар жүрегін аймалап,
Оки берсін, толқи берсін арулар.

ЖЫЛ ЖҮЛДЫЗЫ

Жымыңдайды жұлдыздар
Күлім кағып, көз кысып.
Қайда, кайда түнгі ызғар?
Кеткен бе өлде желге ұшып?!

Жыл тойында шадыман,
Шаттық лебі ескенде.
Түсіп аяз тағынан,
Бас сауғалай кеткен бе?!

Қыстай кағу көрмеген
Жел де тынған кырдағы.
Кең аспанды кернеген,
Жаңа жылдың думаны.

Жаңа жылдың думаны
Қанат жайып өлемге
Көк аспанның кыздары —
Жүлдыз күлді төбемде.

Самсап кеткен жер-көкте
Жүлдыз, жұлдыз ғажап-ай!

Жаң а жылды жө ргекте
Қ ыдыртып жү р баладай.

Жаң а жылды жетелеп,
Келе жатыр жаң а ай.
Соғ ан арнап неше рет
Тос кө тердік жағ алай.

Дала шыркап ө нді асқ ак,
Тынар емес, япырай!
Ақ ша бұ лтты жанбастап,
Жылды аймалап жатыр ай.

Кенет жылым жалт етті,
Алса-дағ ы Ай тонғ а орап.
Ай жү зінен жарк етті,
Біз тастағ ан Балғ а, Орақ .

* * *

Ак кигізге кұ ндақ тап ап даланы,
Жататын кар деп: “ө мірге ө ктеммін”.
Су боп ө не сайғ а зырлап барады
От жанары кадалғ ан соң кө ктемнің .